

Viggo Sørensen:

Hest hedder cheval – og sådan er det hele vejen igennem!

Med denne absurde karakteristik af fransk ordforråd lykkes det Storm P. helt ubesværet og alment forståeligt at demonstrere en side af sprogets væsen, som betones kraftigt af den moderne sprogvidenskab – nemlig det forhold, at der ikke består nogen forudsigelig (og dermed heller ikke eviggyldig) sammenhæng mellem et bestemt betydningsindhold og så det (eller de) bestemte ord, et sprogsamfund bruger om det pågældende indhold. “Det sproglige tegn er vilkårligt”, som det hedder i Ferdinand de Saussures berømte formulering.

Ikke at denne vilkårlighed berører os i hverdagen. Vi har engang i den tidlige barndom lært, at det “bare hedder *hest*”, og skænker det aldrig en tanke, at det i princippet lige så godt kunne hedde hvad som helst andet. Når vi siden som halvvoksne lærer fransk, finder vi det måske i begyndelsen ærgerligt, at man så sjældent kan trække på modersmålets gloser. Men så affinder vi os med at skulle starte forfra – og ikke engang at regne for sikkert med, at *cheval* også optræder i de franske modsvarigheder til *læsehest*, *hestedum* etc.

Rigtig bevidste om det sproglige vilkårlighedsprincip bliver vi først, når vi beskæftiger os med nært beslægtede sprogtilstande, som midt i det hele udviser uventede småforskelle i betydning og udtryk. Det kan føles urimeligt forvirrende, at svenskerne med *rolig* mener ‘morsom’, at yngre danskere taler om en piges *fyr* uden at mene noget nedsættende med det, osv.

Og virkeligt besvær begynder vilkårlighedsprincippet at volde, når man skal give en *systematisk* fremstilling af modsvarende træk i sådanne nært beslægtede sprogtilstande – f.eks. når man redigerer en ordbog over de jyske dialekter. Jeg skal i nærværende artikel præsentere læseren for nogle “skæve sammenhænge” mellem, hvordan man i ældre tiders høst satte neghobe, og hvad man på jysk kaldte disse hobe.

For at sikre en fælles referenceramme vil jeg dog allerførst give et kort resumé af faserne i den gammeldags kornhøst – og med “gammeldags” mener jeg den høstform, man praktiserede i slutningen af forrige århundrede og lidt ind i dette, inden arbejdsgangen blev revolutioneret af høstmaskiner.

Noget afhængigt af vejret, men dog i august måned, stod kornet klar til høst; først vintersæden (og det var i Jylland normalt kun rug), siden vårsæden (byg og havre). I flere omgange drog gårdens folkehold da til *mejning* (sammen med evt. høsthjælpere): karlfolkene svang leerne, pigerne rev (*trimlede* eller *krattede*) det mejede korn sammen og *bandt* (eller *tog*) *det op* i neg. Tre hug med leen kunne give aks nok til et neg, fortæller Kvolsgaard i sin livfulde beskrivelse af kornhøsten.¹

Negbinding i umiddelbar forlængelse af mejningen var (efterhånden) en næsten ufravigelig regel i Jylland (og på Fyn).² Opbindersken brugte oprindeligt selve de høstede aks til at *binde om neget* med: enten en enkelt lok (særlig af den høje rug) eller to ved toppen sammenvredne lokker (af byg eller havre). Men da sammenvridningen gav et vist spild af kerner, gik man mere og mere over til at bruge medbragte negbånd af tærsket rughalm, som man havde tilvirket i ledige stunder forud. Af hensyn til negets videre skæbne skulle det bindes korrekt – hverken for højt oppe, så det *fik hovedpine*, eller for slapt, så det *barslede*.

Næste trin af høsten var nemlig, at negene skulle stilles til *vejring*, dvs. til tørring i vinden. Havde man ledige hænder, blev de nybundne neg straks sat *til rade*, *til rygs* eller (i Midtøstjylland) *til avn*; dvs. de blev anbragt i en række hen ad agerens høje midterryg, hvor tørringen var bedst – eller hvis afstandene blev alt for lange, da i flere parallelle rækker ned ad ageren. Raderne skulle være snorlige; ellers blev den, der havde *sat sammen*, beskyldt for at have *drejesyge*. “Maaske gik Aftægtsmanden og saat te Raae, mens æ Hjoerdreng (= hyrdedrengen)

¹ Jf. C.M.C.Kvolsgaard: *Spredte Træk af Landbolivet* (1891) s. 53 ff.

² Jf. *Landbrugets Ordbog* bd.III (1879) s. 251. Øst for Storebælt lå kornet i hvert fald en tid lang og tørrede *på skår*; på Bornholm blev det stakket som høg; på Lolland-Falster blev det så til slut umiddelbart før hjemkørslen samlet i store neg; og på Sjælland bandt man det i neg efter en uges tid og stillede negene til eftertørring i såkaldte langhobe.

bar Negene til ham, for i Høstens Tid hjalp alle, store og smaa, til efter evne". Eller det kunne være husbond selv, som i denne rolle styrede slagets gang.³

Normalt blev opstillingen af neg dog udskudt, til høstfolkene alligevel måtte indstille mejning og negbinding – og det vil sige enten til samme aften efter mørkets frembrud eller til næste morgen, før duggen var gået af kornet. Kun sjældent lod man negene ligge længere, og da højst et par dage eller tre.

Til vejringen i *rader* el. *avn* blev negene rejst på roden og lænet ind mod hinanden ved toppen, så de kom til at stå rimeligt stabilt trods vind fra forskellige retninger. Den mindste opstilling, der var nogenlunde vindfast, bestod af tre neg i pyramideform. To neg støttet mod hinanden var kun vindfast i deres fælles akseretning, medmindre de blev stabiliseret yderligere fra siden, f.eks. af et nabopar. Praktisk talt alle større negsamlinger brugt i Jylland kan betragtes som kombinationer af disse to grundelementer: *tvilling-* og *trillingneget*.⁴

I godt høstvejr behøvede rugen næsten ikke at stå til vejring, men ellers var det almindeligt, at kornet stod i rader eller avn en 8-14 dages tid, før *hjemkørslen* begyndte. Var vejret vådt, kunne navnlig vårsæden med dens større indhold af kløver og græs have svært ved at tørre; så kunne det blive nødvendigt at vende (*snurre*) negene, *vælte* el. *kaste* dem, så de fik *røven i sol og vind*, flytte dem over på tørre stubbe – ja endog at løse negbåndene og sprede det fugtige indre (*kalven*) ud, som om det var hør – for siden at binde negene igen. Også storm vanskeliggjorde arbejdet: væltede rader måtte rejses på ny, adspredte neg rives sammen og bindes om.

Under alle omstændigheder skulle der *bindes om* umiddelbart før hjemkørslen. Efterhånden som kornet tørrede, svandt det noget ind, så negbåndene løsnedes og negene risikerede at skride ud under forkning og transport. Mange steder fandt man det upraktisk efter endt vejring at bakse rundt med hvert neg for sig; så bundtede man her før indkørslen negene to og to – eller tre og tre – og samlede dem med et såkaldt *kærvebånd* af tærsket rughalm. "*To Høstpiger gik foran Høstvognen og bandt Kærve .. Af deres Bundt Kærvebånd lagde de eet*

³ Citatet stammer fra en utrykt kilde i Hardsyssel (top. 2557). Beskrivelser af husbond som sammensætter findes f.eks. i C.M.C. Kvolsgaards værk (jf. note 1) s. 54, i Henrik Ussing: *Minder fra Erritsø* (1915-17) s. 34 og i N.P. Bjerregaard: *Årets arbejde i Ommersyssel* (1959) s. 59.

⁴ Undtagelsen var den såkaldt bornholmske rejsning, bestående af 8-20 neg i rundkreds, nævnt i nogle få spørgelistebesvarelser fra det sydvestlige Jylland (top. 2577 hhv. 3132) samt Vendsyssel (top. 1274).

på Jorden, i en Fart 3 Neg derpaa, saa Knæet paa Negene, og med et rask Tag var Kærven bundet”.⁵

For så vidt angår selve hjemkørslen og de dertil knyttede skikke vil jeg blot henvise til Torben Arboe Andersens artikel i Ord & Sag 2, s. 12 ff. Denne afsluttende del af høsten såvel som den senere tærskning af det hjembragte korn har så svag relevans for nærværende fremstilling, at jeg uden skade kan bryde af her.

Interessen skal i stedet rettes mod den måde, jyske bønder satte negene til rade på, og de betegnelser, man brugte i den forbindelse.

Kun undtagelsesvis var høsten så rig og raderne sat så fåtalligt på en ager, at negparrene kom til at stå skulder ved skulder hele raden igennem – i såkaldt *tæt rad*. Normalt blev negene samlet i større eller mindre *neghobe* med et slip hen til næste hob. Størrelsen af disse neghobe ses af kilderne at have varieret stærkt (fra 3 til 60 neg), men sådan at de samme få antalsbestemmelser går igen og igen (især 6, 10 og 12 neg pr. hob).

Hvad de stadig genkommende negtal angår, afspejler de et almindeligt “regnskabsteknisk” ønske om, at neghoben altid udgjorde en eller anden brøkdel af en *trave* (som de fleste jyske kilder sætter til 60 neg).⁶ Forudsat at man holdt sig til samme negtal pr. hob hele ageren

⁵ Citatet er fra en utrykt sønderjysk kilde (top. 3211). Denne og mange andre kilder beretter i øvrigt, at kærvebinding (i det mellemste Østjylland også kaldet *trilling-binding*) ophørte før eller omkring århundredskiftet – vel ofte i takt med at man begyndte at bruge selvbindende mejemaskiner. Ikke desto mindre har skikken helt ind i vort århundrede sat sig spor i Tønder-egnen, hvor det at *binde korn* blev betegnelsen for at hjemkøre kornhøsten.

⁶ Ordet *trave* synes at være af rent nordisk oprindelse (jf. *Ordbog over det Danske Sprog* bd. XXIV sp. 403). Det har også været brugt om mængder af siv og rør, lyng samt aftærsket langhalm, og i alle disse tilfælde har det betegnet 20 knipper, dukker og lign. På øerne øst for Storebælt var det også 20 kornneg, man kaldte en *trave*; men på Fyn blev det 40; og den *jyske trave* var generelt 60 neg – formentlig fordi det i tidligere århundreder har været helt almindeligt at *kærvebinde* smånegene (se ovf.), hvorefter det var de bundne kærve, man talte 20 af. Specielt i den nordøstlige del af Himmerland (iflg. en lokal kilde: nord for Gjedsted å) bestod traven af 120 neg (en *stor trave*) – vist sammenhængende med, at man nord for Limfjorden fortrinsvis talte negene i *læs* (i Vendsyssel à 120 neg, i Hanherrederne og Thy-Mors à 180 neg); til gengæld mener mange kilder heroppe så, at det mindre brugte *trave* kun betegnede 30 neg.

igennem, var det nu ret let for bonden at opgøre den høstede kornmængde i trav⁷; og da dette tal igen – med en rimelig fejlmargen – lod sig omsætte til *tønder* aftærskede kerner (à ca. 139 l), gav det allerede i høstens start en ret god forudsigelse for det kommende halvårs føde- og foderudsigter. Med 3, 4, 6, 10, 12 eller 20 neg pr. hob skulle antallet af hobe på en ager blot divideres med hhv. 20, 15, 10, 6, 5 og 3, for at travetallet fremkom, medens beregningen ville blive noget vanskeligere med 8 neg pr. hob – for slet ikke at tale om helt “skæve” tal som f.eks. 7.⁸

Ikke kun disse brøkbestemte begrænsninger var fællesjyske; det samme var en række “avlstekniske” motiveringer for blandt de “brøkrigtige” muligheder at vælge et større eller mindre negtal i hobene. Når høstudbyttet fx var under middel, kunne man fristes til at rejse lige så mange neghobe i raden som ellers, blot med færre neg i hver; så undgik man jo at bære negene længere end nødvendigt. Små neghobe tørrede i øvrigt lettere end store, så fugtigt høstvejr eller dårlige lokale vejrsforhold talte også for en reducere af negtallet i hoben.

Den vigtigste årsag til vekslende størrelse af neghobene var dog – over det meste af Jylland – kornsorternes forskellige egenskaber. De lange rugneg fordrede f.eks. mere støtte i vind og vejr, hvad der trak i retning af større neghobe; omvendt kunne det større vejrsbehov for græs- og kløverfyldt vårsæd betyde, at man stod sig ved at sætte mindre neghobe under byg- og havrehøsten.

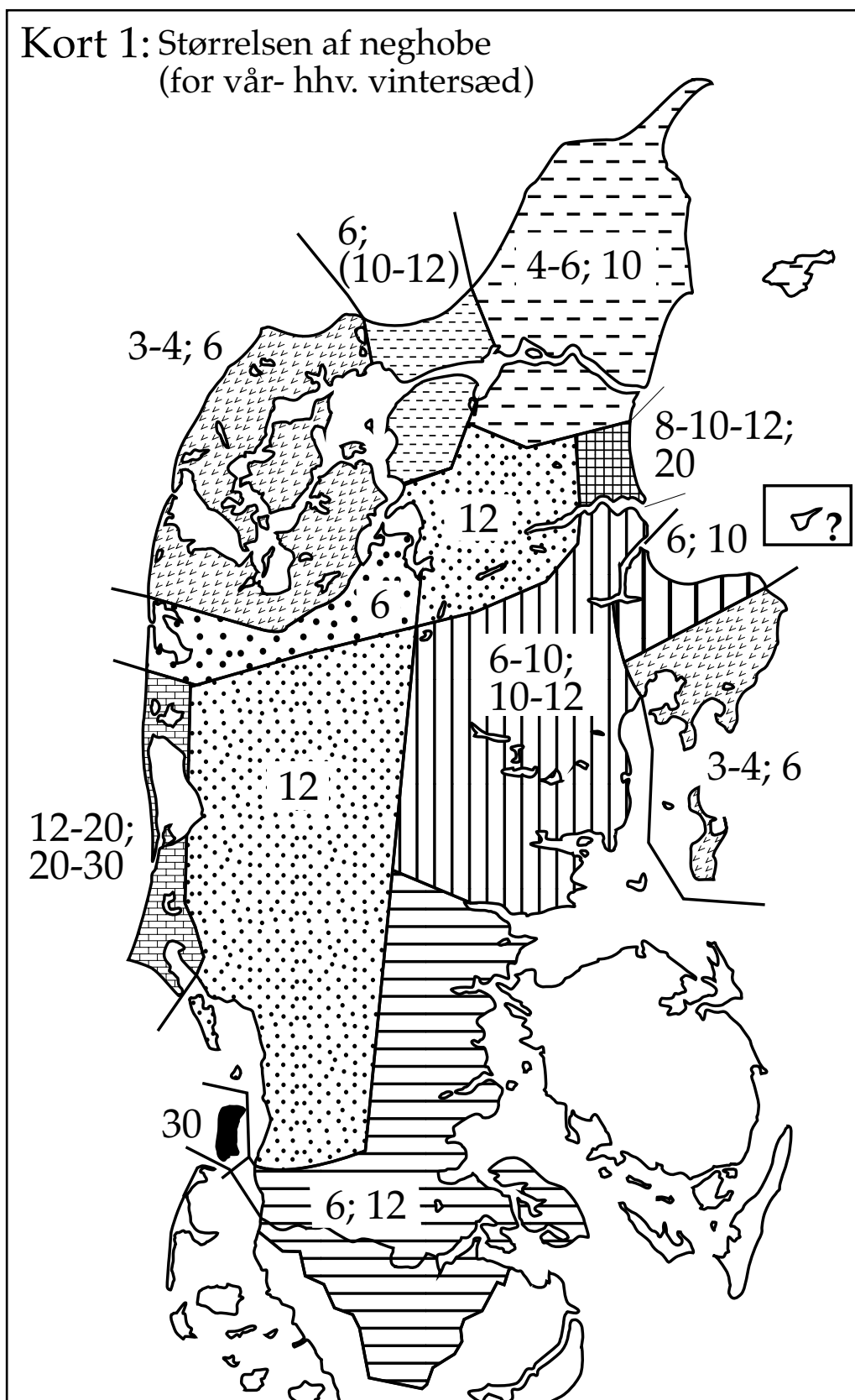
Kildernes flimrende billede af forskellige negtal bliver langt mere overskueligt, når der skelnes systematisk mellem hobe af vinter- og vårsæd, hvorimod de øvrige variationstyper ovf. ignoreres – ligesom det også sker med enkeltstående oplysninger, der må formodes at afspejle individuelle præferencer. Se blot kort 1, hvor den normale hobstørrelse nu fremtræder klart egnsbestemt.

Kun i et vestjysk område fra Løgumkloster til Skive-egnen og i en hermed sammenhængende sydvestlig del af Himmerland ligger

⁷ Det kan på den baggrund næppe undre, at “*der altid blev gjort kraftigt nar af den, der kom til at sætte to neg for meget eller to neg for lidt i en skok*”, som en kilde fra Sundeved (top. 3243) meddeler.

⁸ Ikke desto mindre møder man i nogle kilder tallet 8 neg pr. hob, medens det “runde” 5-tal forekommer ekstremt sjældent. Årsagen til det sidste er formentlig, at man ikke af tvilling- og trillingneg kan sætte en symmetrisk hob på 5 neg; den ville se ufærdig ud, og den ville stå relativt ustabil i den ene ende. Så hellere tage et neg mere og sætte to par med et ekstra neg for hver ende – en form, som iflg. en utrykt kilde på Djursland (top. 1984) særlig godt kunne modstå blæsten.

Kort 1: Størrelsen af neghobe
(for vår- hhv. vintersæd)

negtallet i hobene fast, hvilken kornsort det end drejer sig om. Tallet var overalt 12, undtagen på Rømø, hvor 30 var normen, og i et nordvestligt bælte fra Nissum fjord til Fjends herred, hvor 6 var dominerende. Også i Hanherrederne og Nordvesthimmerland er der øjensynlig mange, der altid har sat 6 neg, mens andre fortæller om særligt store hobe af rug (nemlig 10-12 neg).

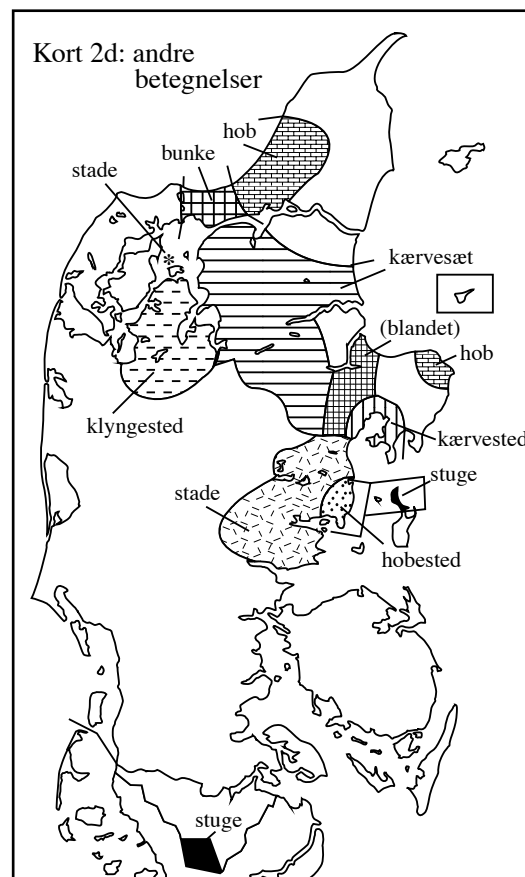
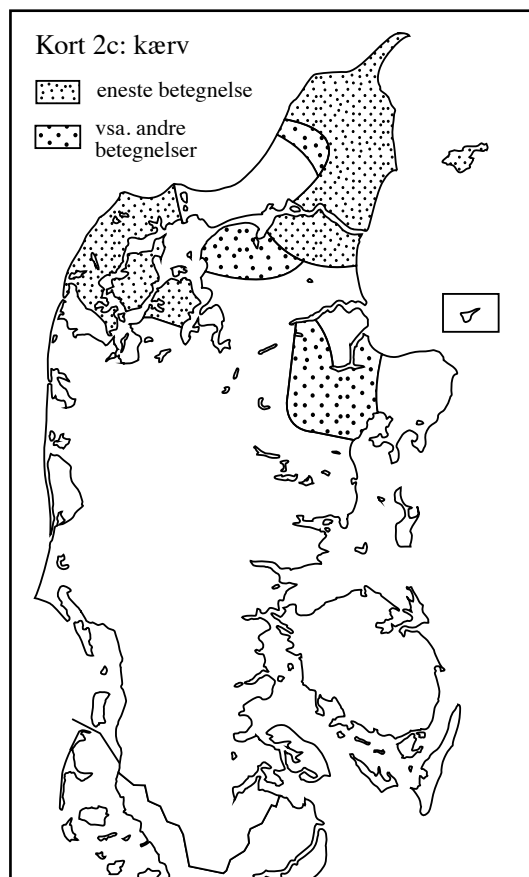
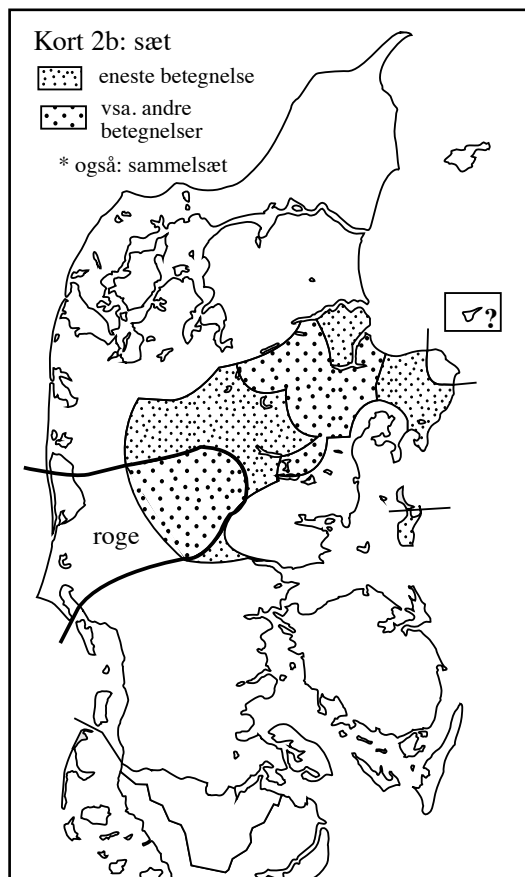
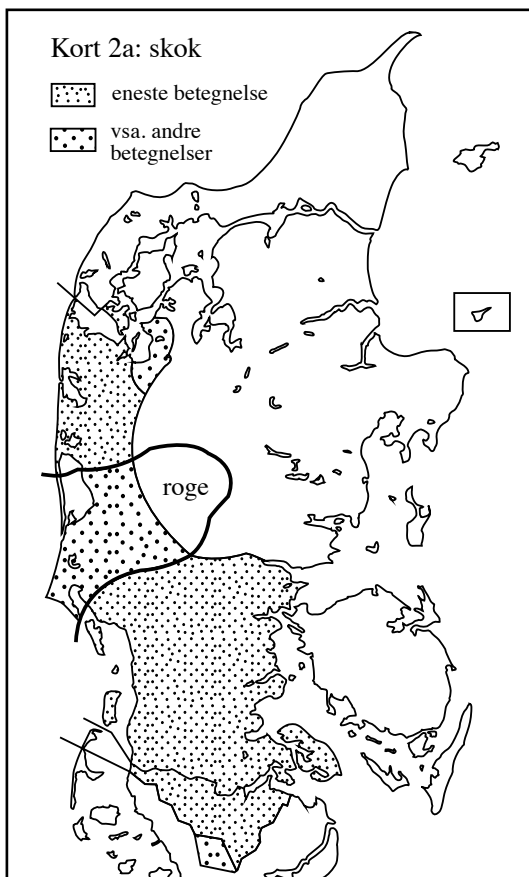
Ellers møder man overalt en stærk tendens til at sætte flere neg i hobene for vintersæd (fortrinsvis rug) end for vårsæd (havre og byg), i almindelighed fra halvanden gang til dobbelt så mange.⁹ I absolutte tal varierer hobstørrelsen en del: fra 3-4 hhv. 6 neg i Nordvestjylland og på hovedparten af Djursland (med Samsø); over 4-6 hhv. 10 neg i Vendsyssel, og 6 hhv. 10 neg på Norddjursland; videre over 6 hhv. 12 neg i det vestlige og sydlige Sønderjylland, og 6-10 hhv. 10-12 neg i det midterste Østjylland; til ekstremer som 8-10-12 hhv. 20 neg i det sydøstlige Himmerland, for slet ikke at tale om 12-20 hhv. 20-24-30 neg langs Vestkysten fra Holmslands klit til Skallingen. For egnen mellem Kolding og Vejle rummer et begrænset antal kilder så modstridende oplysninger, at det kun er med betænkkeligheder, jeg på kortet har slået området sammen med det sydfør liggende.

Det ville formentlig være en både vanskelig og spændende opgave at søge årsagerne til disse regionale forskelle i hobsætning. Jordbundsforhold kunne tænkes at spille en rolle, endvidere redskabsbrug, folkehold, lokale statusbæreres indflydelse, og hvad ved jeg. Pointen her er imidlertid kun, at der har hersket relativt stabile regionale varianter af praksis.

Tiden er nu kommet til at beskæftige sig med de *betegnelser*, jyder har anvendt for de noksom omtalte neghobe. Betragt derfor kort 2 a-d, som viser udbredelsen af de mest brugte gloser.

Et stort vest- og sønderjysk område beherskes af ordet *skok*, indlånt omkring 1500 fra nedertysk som omfangs- og mængdebetegnelse, men i øvrigt ikke meget brugt i dansk. Om *dobbeltskok*, se note 9. At sætte til rade hed i samme egne (dog kun op til Vardekanten) at *skokke*.

⁹ Flere meddelere fra Als har dog oplyst, at det her specielt var byggen, der blev sat i store neghobe. – På Åbenrå-egnen blev hobe med 12 neg kaldt *dobbeltskokke* (jf. fx *Det gamle Løjt* (1979) s. 88 f.)

I Midtjylland er den dominerende betegnelse *sæt* (i nogle sogne omkring stjernen på kort 2b med sideformen *sammelsæt*); udbredelsesområdet rækker flere steder ind over andre glosers; og dette faktum kombineret med at *sæt* optræder rent igen på den anden side af sådanne blandingsområder – nemlig i egnen mellem Randers og Hadsund, i det mellemste og sydøstlige Djursland, samt på Sydsamsø –, kunne tages til indtægt for, at *sæt* tidligere har været normalglosen også i et større område af Midtøstjylland. Men forekomsten i samme blandingsområde af et ældre såvel som nyere *kærv*¹⁰ gør denne tolkning tvivlsom; og en så enkel orddannelse som (*sammel*)*sæt* for ‘hvad man har sat sammen (på jysk: sammel) i neghobene’, kan måske snarest betragtes som en altid oplagt mulighed, man har benyttet sig af forskellige steder til forskellig tid.

Det er under alle omstændigheder indlysende, at ordet *kærvesæt* er opstået som blandingsform i grænseområdet mellem *sæt* og den nordpå anvendte betegnelse for neghobene: *kærv* (se ndf.). *Kærvesæt* var den eneherkende betegnelse i Sydhimmerland, men forekommer også i kilder vest og øst for Randers som sideform til det usammensatte *sæt* – og ned mod Århus tillige som variant til *kærvested* (hvorom siden).

Den tredje vidt udbredte betegnelse for neghobe er *kærv*, eneglosen i det meste af Vendsyssel, i Nordøsthimmerland, samt i Thy, på Mors og i hovedparten af Salling. Yderligere bruges den i nogle randområder som sideform til *kærvesæt*, *sæt*, *kærvested* og *hob*. Oprindelsen af ordet *kærv* er uvis, men etymologer tillægger det normalt høj alder og en grundbetydning af ‘noget (samlet) afskåret’ el. ‘noget sammenbundet’.¹¹

Især den sidste af de foreslåede “grundbetydninger” kan sættes i rimelig sammenhæng med ordets jyske anvendelse. For ud over betydningen af neghob har *kærv*, men nu i naboområder, betydning af tvilling- eller trillingneg – dels brugt om det negpar, man på én gang slæbte til rade og dér stillede op lænet mod hinanden, dels også om det knippe af to eller tre neg, man (som ovf. omtalt) kærvebandt før høstens hjemkøring.

Der skal ikke megen fantasi til for at se *kærv*'s betydning af neghob som sekundær, udviklet i Vendsyssel og Nordvestjylland ved skred

¹⁰ Iflg. en utrykt kilde fra Ommersyssel (top. 1919) bruges nu ordet *sæt*, men “i hvert Fald har jeg i en ... Sædebog fra 1650 funden Ordet Kjærv brugt ... om Sædhobe”. Og som det fremgår af kortet, har man helt op til vor egen tid kunnet bruge *kærv* ved siden af *kærvesæt* og *kærvested* i et bælte mellem Hobro og Århus.

¹¹ Jf. *Ordbog over det Danske Sprog* bd. XI sp.1172 (med videre henvisninger).

fra den mindre specificerede og mere oprindelige betydning ‘tvilling/trilling’.¹² Betydningsskredet virker desto mere overbevisende, fordi neghobenes størrelse netop i Vendsyssel og Nordvestjylland endnu omkring århundredskiftet var ganske ringe i forhold til det øvrige Jyllands (jf. kort 1). Før det blev almindeligt at dyrke vinterrug (med dens større neghobe)¹³, kan neghobene heroppe meget vel have bestået af just det trillingneg, man i de mellemliggende Hanherreder kalder en *kærv*.

I et midtøstjysk område fra Århus til Vejle (fraset Hads herred) er den gamle betegnelse for neghobene et el. en *stade* (dvs. ‘hvad der er stillet (sammen)’; med udtalen *stæe* el. *ståeg*), og fra Fur kendes den samme glose (dér med udtalen *staej*). Parallellen til det ovennævnte *sæt* er indlysende, og i egnen nord for Skanderborg bruges de to ord faktisk i flæng.

Flere steder i Jylland har man anvendt betegnelser for neghobene, som – igen via betydningsskred – synes overtaget fra tider, hvor man på østdansk manér enten blot stakkede kornet eller i hvert fald stillede negene utalte sammen i såkaldte langhobe (jf. note 2). Selve ordet *hob* foreligger således solidt afhjemlet fra det sydvestlige Vendsyssel, hovedparten af Øster Hanherred samt det nordøstligste Djurs, og fra resten af Hanherrederne opgiver flere kilder betegnelsen *bunke*! Videre træffes i et sydvestjysk område ordet *roge* (inden for den optrukne linje på kort 2 a-b og altså i konkurrence med *skok* hhv. *sæt*); det blev ellers også brugt (og i andre jyske egne har det udelukkende været brugt) om bunker af møg og lign. Endelig er den gamle glose på Nordsamsø og Tunø *stueg* – et ord som andre steder i Jylland typisk bruges om boghvededynger eller tørvestakke.¹⁴

Lad mig til slut blandt betegnelserne for neghobe pege på nogle få, som oprindelig må have været navne alene for stedet, hvor neghobene stod. Det drejer sig dels om ordet *kærvested* øst for en linje Århus-Randers og til halvt ud på Djursland (men kun eneherkende i en smal kystbræmme rundt om Kaløvig og ned omkring Helgenæs). Dels ordet *hobested*, som dominerer totalt i Hads herred. Og endelig ordet *klyngested*, der opgives af en lille halv snes kilder fra Fjends

¹² Ordet er i øvrigt blevet udsat for mere drastiske betydningsskred. *Kærv* træffes i kilderne også i kollektivbetydning af “kornet, som det står opstillet i raderne” og “årsafgrøden af en ager”.

¹³ Jf. *Landbrugets Ordbog* bd.V (1882) s. 91 og *Salmonsens Konversationsleksikon* bd. XX (1926) s. 484.

¹⁴ Dog er ordet også optegnet (i formen *stuk*) om neghobe i det sydligste Sydslesvig (jf. fx H.F. Feilberg: *Ordbog over Jyske Almuesmål* bd. III s. 623).

herred, Sydsalling og egnen ned mod Holstebro. Alle tre ord blev også samtidig brugt om stedet, som efter negenes hjemkøring skulle rives for afdryset sæd, inden høsten kunne siges at være helt tilendebragt. Netop det forhold, at en særlig arbejdsproces har været knyttet til de tømte kærve- eller hobesteder, kan have gjort ordene herfor mere kendte end ordene for hobene selv – og forklare det ellers ejendommelige betydningsskred.

Stederne har faktisk haft faste navne i alle jyske egne, enten efter hele raden (*radsted*, *avnsted*), eller (sjældnere) efter hobene i raden (fx *skoksted*; eller *kærvested*, som også var navnet på stedet i de egne, hvor neghobene selv som vist ovenfor hed *kærve* el. *kærvesæt*). Men det ville her føre alt for vidt også at komme nærmere ind på denne terminologi.

Sammenlign nu kortene 1 og 2, og følg nøje grænsedragningerne. Det ses da, at de indholdsbestemte grænser på kort 1 ikke så sjældent løber tværs gennem de glosebestemte områder på kort 2 a-d, og omvendt. Ord og sag følges ikke så simpelt ad, som man uforberedt skulle have troet.

Mest iøjnefaldende er vel tvedelingen ned langs den jyske højderyg af *sæt*- og *skok*-områderne – i vestjyske dele med fast dusin i neghobene, overfor østjyske dele med skelnen mellem vår- og vintersæd, typisk med negtal som 6 hhv. 10-12. Men også småhobsområdet på Syddjursland (med Samsø) – og omvendt storhobsområderne langs vestkysten, på Rømø og nord for Hadsund – er afgrænset helt uden sammenhæng med tilsvarende ordgrænser.

Jysk Ordbog er naturligvis forpligtet på at indfange sådanne komplicerede spil mellem neghobsstørrelser og -betegnelser, for slet ikke at tale om større betydningsskred som de i forrige afsnit omtalte vedr. tvilling- el. trillingneg ovf. neghob, eller neghobssted ovf. neghoben selv.

Med alt mulig forbehold for den endelige formulering vil Jysk Ordbogs artikel *kærv* formentlig komme til at rumme bl.a. en betydning 1: “= 2 el. 3 neg, som under kornhøsten stilles til vejring sammen, normalt som del af en større neghob; ofte bindes de også sammen med et fælles negbånd inden kornets hjemkørsel [Hanherred, det sydlige Midtøstjylland, Syd- og Sønderjylland; jf. toneg, tvilling og trilling]”. Fremdeles en betydning 2: “= neghob, i hvilken kornet stod til tørring

på ageren; i Nordøstjylland (incl. Salling og den nordligste del af Hardsyssel) samt Syddjursland (incl. Samsø) alm. bestående af 3-4 neg vårsæd hhv. 6 neg vintersæd; i Vendsyssel (med det nordøstligste Himmerland) samt i egnen mellem Århus og Hobro alm. bestående af 4-6 hhv. 10 neg; i egnen nord for Hadsund undertiden med op til 20 neg [kun afhjemlet ovennævnte steder; jf. *kærvesæt, kærvested*]. – Hvortil endelig kommer andre betydninger af *kærv*, som f.eks. de i note 12 nævnte.

Betydning 1 fordrer muligvis yderligere uddybning, idet en sammenstillet kærv ikke alle steder også kærvebindes inden kornets hjemkørsel, ligesom kærvebinding formentlig kan ske, uden at allerede sammenstillede negpar bærer navnet kærv. På dette punkt har jeg endnu ikke noget klart overblik over kilderne, så jeg vil benytte lejligheden til at spørge læserne, hvad de ved om den sag. Send evt. et kort el. brev med oplysninger herom til Jysk Ordbog (med den på hæftets bagside anførte adresse).

For at datidens høst – med al dens travlhed og bekymringerne om dens udfald – ikke blot skal fortone sig i en abstrakt diskussion om neghobsstørrelser og neghobsgloser, lad mig så slutte af med et konkret glimt af bonden, der opgør sit høstresultat:

“...det var som Regel Husbonden selv, der ved Maanelyset, naar Arbejderne var gaaet hjem, gik Rade op og Rade ned og talte; for hver Trave trak han så et Straa ud af et Neg ... saa var der ligesaa mange Traver, som han havde Straa i Haanden.” Selv om optællingen vel sjældent foregik helt så romantisk, bekræftes selve tælleteknikken af flere kilder.¹⁵ Denne foreløbige opgørelse blev så siden justeret: *“Kornet ... blev atter ved Tærskningen talt, man vidste derfor altid, hvor mange Skæpper man fik af en Trave – deraf kom Ordet, at det skæppede godt eller gav for lidt i Traven”*.¹⁶

Humøret var naturligvis højt efter en god kornhøst: *“... saa var der Klang i e Lo, saa var der Glæde i e Stemme, havde det givet som det skulle”*.¹⁷ Den samme blanding af stolthed og taknemmelighed har Grundtvig – på et sjællandsk erfaringsgrundlag – smukt indkapslet i 3.

¹⁵ Citatet er hentet i en utrykt kilde fra Hardsyssel (top. 2439). Men se fx også *Fra Randers Amt* (1969) s. 87.

¹⁶ Citat fra utrykt nordøstjysk kilde (top. 1753); det bekræftes af talrige paralleller.

¹⁷ Citat fra utrykt nordøstjysk kilde (top. 1771).

strofe af sin efterårssang *Nu falmer Skoven ...* (1844): *Men i vor Lade, paa vor Lo, der har vi nu Guds Gaver, der Virksomhed og Velstand gro, i Tøndemaal af Traver*.¹⁸

Dog, ikke hvert år gav kornhøsten som ønsket, og misvækst kunne helt op til vor tid betyde knaphed, ja endog sult for dem, der ikke havde nok under plov eller nok på kistebunden – sådan som Peter Riismøller har beskrevet det i sin bog *Sultegrænsen* (1971). Så blev stolthed og taknemmelighed til den lavmælte resignation, vi kender fra almuens mundheld: “*Man må tage det, som Kærven giver det*”, “*En ska vær tefreds mæ et, lissom æ Traw gier*”.¹⁹

Rader af havre på gården Overhold (ved Ikast). Så vidt vi kan se, er negene her opstillet 4 og 4 i neghobene – og mon ikke vi tør kalde disse for *sæt*?

Foto: Hilda Olsen. Kilde: Ikast Bibliotek og Arkiv.

¹⁸ Den sære kobling af datidens to gængse kornmål, man finder her (*Tøndemaal af Traver*) er vist blot et eksempel på Grundtvigs overkomprimerede udtryksmåde: i lade og lo ligger nu i tøndemål kerner af de neg, som nys stod i travemål på ageren (dér hvor nu kun ses Stubbene de golde, som det hedder i strofen før).

¹⁹ Det første af citaterne stammer fra en utrykt kilde fra Midtøstjylland (top. 2224), og ordet kærve er her brugt i den udvidede betydning “årsafgrøde”, som blev nævnt i note 12. Slutcitateret er hentet i *Hardsyssels Aarbog* (1930) s. 131.